

Cartea țuicii

Premiul Magnesia Litera
Premiul Cartea Cehă

Povestiri din Banat

MATĚJ HOŘAVA

prefață

rețeta infailibilă a rapelului la sensibilitate sau opririle între stații ale lui matěj hořava

Născut în 1980, Matěj Hořava a abordat literatura, în general, și proza (mai degrabă scurtă), în special, într-o cheie puțin familiară cititorului ceh: lirismul pe alocuri sentimental, (r)apelul la înțelegerea, compasiunea și, la limită, chiar la mila și lacrimile cititorului – rețete care, trebuie subliniat, nu numai că nu îl conving pe pragmaticul cetățean al burgurilor central-europene, ba chiar, dimpotrivă, îi provoacă un (su)râs disprețuitor. Pe scurt, în Europa Centrală, și mai ales în spațiul ceho-austriac, melodrama are picioare scurte.

Totuși, Hořava a reușit. Ba a mai luat și ceva premii pe treaba asta, dintre care merită menționat cel puțin Premiul Magnesia Litera* la categoria debut. De fapt, la fel ca toate artificiile de reală valoare care atrag atenția asupra unei opere de artă, din orice domeniu ar proveni, ideea lui Hořava este simplă: împrumutându-se masiv din tehnica romanelor sentimentale „de epocă” și manipulând cu pricepere părțile moi ale sufletului omenesc, autorul știe să evite totuși căderea în capcanele bine-cunoscute ale melodramei sentimentale clasice. El ucide monotonia tradițională a lacrimogenului prin impregnarea cu elemente descriptive, mizând, dar fără a „abuza”, pe pitorescul lor mai degrabă bonom, recurge la fărâmițarea poveștii în nuclee narative mai mult sau mai puțin independente între ele și, mai ales, independente de „acțiunea principală”, dacă se poate vorbi despre așa ceva într-un roman cu

* Premiul literar național al Cehiei. (*N. red.*)

influențe postmoderne nu numai evidente, ci și, pe alocuri, aproape ostentativ asumate. Hořava alege la fel de ostentativa „de-liniarizare“ a firului poveștii, care în acest caz completează în mod fericit fărâmițarea narativă (să ne fie clar: avem de-a face cu două noțiuni diferite), și de-liniarizarea temporală, prin combinarea inspirată a prezentului narativ cu trecutul și viitorul, adesea nesigur, la limita ipoteticului. Ceea ce reprezintă o altă dovadă de însușire inteligentă a bogatei și intense moșteniri a altminteri încă prea puțin cunoscutului și cercetatului postmodernism ceh. Hořava recurge și la lucrul inteligent, inspirat și dinamic cu straturile adesea fluide ale amintirii, dorinței, imaginației sau frustrărilor personale și, dincolo de toate, la identificarea și evidențierea acelor elemente de natură sensibilă, a acelor chei delicate și meșteșugit alcătuite și manevrate nu atât înspre deschiderea unor „uși ale înțelegerii“ (la asta se pricepe orice autor profesionist, iar în cazul poveștilor nu foarte pretențioase, cititorul se descurcă liniștit și singur), cât înspre declanșarea acestui proces în modul, în ritmul și după regulile autorului.

Poate că o apologie a țuicii de prună și zărză și a banalelor livezi bănațene care au produs-o ar risca să plictisească după mai puțin de două pagini, dacă în același interval narativ nu ar apărea, ca din neant, amintiri despre exilul voluntar al autorului în Bavaria, în Banat și în propriul sine, ceea ce duce în mod aproape logic la cugetări cu privire la condiția ingrată a vagabondului străin de toți și de toate. (Să nu așteptăm aici o complexă analiză teoretică, totuși – aceasta este deja treaba cititorului atras în mod irezistibil în joc.) Apărută în 2014 și uzând din plin de asemenea ingrediente – mai degrabă spectaculoase și atractive pentru public decât experimentale sau ermetice –, *Cartea țuicii* și-a meritat din plin premiile și succesul de până acum. Însă înainte de toate, a definit, credem noi, o nouă direcție sau, ca să spunem lucrurilor pe nume, o nouă rețetă de succes în cadrul literaturii cehe contemporane.

Să nu încheiem înainte de a menționa că al doilea – și până acum ultimul – titlu semnat de Hořava, *Mezipřístání* [Oprire între stații], apărută în septembrie 2020, mizează tot pe ideea de surghiun voluntar al autorului într-un mediu pitoresc și, până la proba contrarie, ostil și amenințător: un bloc de tip comunist, cenușiu, pe cale de a se prăbuși, la marginea capitalei georgiene Tbilisi, „adăpostul ideal“ pentru povestitorul însingurat care se încăpățânează să predea seara limba cehă la universitatea din oraș și să creadă că acesta e destinul care i-a fost hărăzit. Un alt exil voluntar, o altă lume de neînțeles, alte peregrinări – veritabile, concrete sau „doar“ sufletești: la munte, la mare; către alte țări, către alte amintiri. Și, din ce în ce mai des, în locurile unde a trăit cândva și de unde a fugit: în Moravia, în Boemia, în Bavaria etc. În timpul rătăcirii sale, personajul întâlnește oameni ale căror destine – deși la prima vedere complet diferite – reflectă nesiguranțele, traumele, marile dorințe și micile bucurii comune (aproape) tuturor. În acest sens, sediu asumat pentru un (alt) exil voluntar, marea Georgie reprezintă, în anatomia complexă a simbolurilor cu care lucrează autorul, exact la fel de mult sau de puțin ca acele cinci comune și „Oraș“-ul care alcătuiesc „Banatul cehesc“ de pe malul Dunării: niște „opriri între stații“ pe drumurile fără sfârșit ale veșnicului hoinar și neîmpăcatului autoexilat Matěj Hořava.

Mircea Dan Duță

trimisul domnului

Nu este indicat să mergi pe dealurile din Banat pe timp de furtună: trăsnetele nu sunt la fel de inofensive pentru oameni ca pe blândecele câmpii ale Moraviei sau Bavariei. Cele două fice ale cârciumăresei Marje mi-au povestit cândva, la școală, cum s-a întâmplat de l-a luat pe bunicul lor Trimisul Domnului: mergea pe câmp, pe timp de furtună, cu furca pe umăr. Atunci am auzit pentru prima dată această respectuoasă referire la adresa trăsnetului: Trimisul Domnului. Câțiva ani mai târziu, Trimisul Domnului le-a luat cu el tocmai pe ficele Marjei. Era într-o duminică după prânz, mergeau să culeagă primele cireșe; ajunseră pe coasta din spatele troiței, de unde începe să se vadă apa scânteietoare a Dunării înghesuite printre stânci. Dintr-odată, o furtună a dat buzna dinspre Serbia, iar fetele, care se ascuseseră sub copacul parfumat, îmbibat cu apă și rămușor, au fost răpuse dintr-o singură lovitură de trăsnet (după un an, am simțit că amețesc când mi-am dat seama că mâncam și culegeam cireșe tocmai din pomul acela; el a supraviețuit loviturii cu o urmă a trecerii trăsnetului ca o cicatrice și cu o ramură frântă). La înmormântare a plâns tot satul, inclusiv preotul. Caii trăgeau căruța cu cele două mici sicrie albe pe drumul plin de praf către țintirimul de pe coastă; albinele zumzăiau prin florile dimineții și cerul era limpede; flăcările transpirau și nu pălăvrăgeau pe drum, ca la alte înmormântări; fetelor li se suceau gleznele în cizmele înalte, cu tocuri; iar femeile cântau fals, cumplit de fals... De-abia de curând mi-a povestit Marje cum își găsiseră ficele moarte (Doamne, tocmai ea!): cică aveau chipurile albe, nici urmă de arsură, numai

Hořava are un talent aparte de a găsi nodurile mărunte de la întretăierea firelor timpului.

— JAN NĚMEC

Un tânăr profesor ceh vine într-un sat din Banat ca să îi învețe pe copiii cehilor de aici să scrie și să citească. Ei îl învață să aprindă focul în sobă cu coceni înmuiți în motorină. Păduri de carpen și gropi carstice, livezi abrupte, duche, strugure răscopt și salcâmi în floare, imensa casă albă cu obloane albastre de pe creasta dealului, ciudatul fel de a trăi și a muri al oamenilor locului, vuietul Dunării în depărtare – și, treptat, amintirile se strecoară în prezent. Revin anii petrecuți în sala de sport a unui gimnaziu din Boemia natală, tinerețea rebelă, perioada studiilor în Bavaria, singurătatea profundă a feluritelor țărături și peregrinările prin lume – culori vii, arome pline, chipuri și clipe de apropiere trecătoare.

Cartea de debut a lui MATĚJ HOŘAVA este o meditație autobiografică de o maturitate stilistică surprinzătoare. Textele scurte și dense, la granița dintre poem și proză, sunt scrise într-o limbă distilată, sonoră, exuberant colorată, cu un ritm interior propriu. Mozaicul lor este alcătuit în jurul unor trăiri și întâmplări fulgurante, adânc întipărite în memorie, în așa fel încât cititorului i se descoperă o existență stranie și un adânc al omenescului, cuprinse deopotrivă de lumină și întunecare.